

Knjiga Slovénka

v

XVIII. veku.

Prva t. j. Bohoričeva slovnica bila je v prepovedi, silo redka, težko dobiti; to rej je po nasvetu in zakladu tiskarjevem sestavil Pater Hipolit po njej drugo z naslovom:

2. *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica. Ex pervetusto exemplari Ad modernam in Carniolicâ Linguâ loquendi methodum accommodata, a plurimis expurgata mendis, et Germanicis aucta dictionibus à Quodam Linguae Slavicae Amatore in communem utilitatem, studiosae Juventuti Interioris Austriae, Specialiter Dedicata. Superiorum permissu. Labaci. Formis J. G. Mayr, Incl. Prov. Carn. Typ. 1715. 8°. 224.*

Sostavil in naravnal jo je na tedanjo rabo, pravi, toda mnogo slabejše; pomnožil z nekterimi nemškimi izreki, a več latinskih in slovenskih je izpustil; prepisal je deloma celo predgovor tako, da se le drugi natis (Epitome po Kopitarju) Bohoričeve slovnice smé imenovati. — Po predgovoru do slavnih stanov notranje Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske, v katerem se pripoveduje o jeziku slovanskem, o njegovi starodavnosti, prostranosti in različnosti, o Henetih, Vendih in Vandalih, o Slavenih, iz slava gloria, o listini „aurea bulla“, o sv. Cirilu in o sv. maši v slovanskem jeziku itd. — podpisan je „Cliens Infimus Joan. Georgius Mayr“. — Brez Cirilice in Glagolice razlaguje slovnico v razdelkih: Liber I. De Orthographia Latino Slavonica. II. De nomine ejusque Accidentibus. III. De Pronomine. IV. De Verbo. V. De Adverbijis, Praepositionibus, Conjunctionibus et Interjectionibus. VI. De Syntaxi. — Skloni so mu latinski; sklanjala: Ta Oča; Ta Mati; Tu Pismu. — Articulus — neque esse debet in slavonica et carniolica lingua . . . usurpatur . . . solum germanicae linguae prava imitatione: Ta dober, ta dobra, tu dobru; ta, ta, inu tu bulši. — Edén, en, jedan, -dna, -u. — Iest, ti, on; kateri. — Glagoli: delam, pišem, lubim. — V spregi: Iest sekam; bom sekan. Iest pišem; bom pečen. Iest lubim; sem lublen. V skladnji na pr.: Kakou je človik, takova je besseda. Kulikur vučenejši. Cicero je bil čez vse bessednike bessednik. Vbog na pameti ali na zastópu; spúmliv mineočiga (memor praeteriti); čedne štalti; potreba je hiténja ali podvizanja. Franski krajl (rex Gallorum). Zatú ker te je stare prijznosti ali na staro prijznost opoménil, si ti sardit póstal. Bo pitan (debel), ali se pita skuzi spájnje ali z' spánjom. Virgilius bode od mene bran ali Virgilius se od mene bere. Bom vučen Grammatiko ali se vučím Grammatike. Ludje z' ništer delajnjom, se vučé hudú délati. Debi prijatelom srečo vosčil sém spet damú prišál. Gmajn mestu (reipublicae) nuca, de se dobre kunšti (literae) ohránjo. Enimu dobrimu pastirju sliši ali eniga pastirja je živino bríti, níkar odrejti. O srečnih kmetičou! etc.

Po Valvasorju (VI. 360) je vže Matija Kastelec (M. Castellez) poslovenil: Thomas de Kempis Carniolicus de Imitatione Christi, a pustil v rokopisu. P. Marko pravi: „Thomae de Kempis de imitatione Christi libri IV. in carniolicum versi, quos aequaliter emendatos sub suo nomine edidit P. Hippolytus Neostadiensis Capucinus“ (Bibl. Carn. 13) in (pg. 27): „P. Hipolythus Neostadiens. Capucinus edi procuravit Thomasha Kempensaria etc. de imitatione libros in elegantiore Carniolismum translatos“ — z naslovom v prvotnem pisanji:

3. Buquize Od Slejda inu Navúka Chrifstufa nashiga Isvelizherja. Tíga vífsoku zhaftyvréjdníga inu Bogabojézhíga moshá, Tomasha à Kempis, Ordna Regularskih Chórarjou S. Auguftina. Sedej pèrvizh s' némfhkíga na Slovénki Crainski Jesik preftávlene. Vsim h' pravi poboshnofti, inu Duhovnim gorijemanju, tudi k' ívetim

shivleniu sheleozhim Dufham sylnu nuzne inu dopadlive, skus éniga vífsoku Rojeniga Gnadliviga Gospuda Ispendánje, inu skus mujo éniga zhafty-vrejdna Mafhnika Capucinarzkiga S. Francisca Ordna P. Hippólitufa s' noviga mesta na fvitlobo dane. V' Lublani, 1719. 12. str. 672.

V razgled naj se iz te knjižice (v Gajici) pové n. pr.: b) Predgúvor H karšanskimu Bravcu: . . . De pak leté visoku preštímáne Bukvice, tudi V' slovenski inu Crajnski Šprahi bodo timu Originalu enáke, sem jest teiste z' nemškiga Exemplarja, kateri je po tim Latinskim P. Henrica Sommeli posnét, na Slovenski jezik prestavil (str. 18). — Caput v. Od branja svetiga pisma. 1. V Svetih píssanih bukvah se ima ta gola risnica, inu nikàr ta modra zgovornost yskati. Tu svetu pismu se imá z' timistim duhom brati, z' katerim je sturjenu. V' pismi bi my imeli več ta nuc, kakor te čedne bessejde inu snažnu govorjenje špogati: inu glih taku radi te pobožne in preproste, kakor visoke inu ostruzastopne bukve brati. Nepusti se skuzi prestimánje tiga píssarja, katéri je teiste popíssal, pregovoriti: tudi nevprašaj, aku je taisti ene velike ali majhene vučnústi bil: samuč ta Lubezen te čiste inu gole risnice, ima tebe h' branju vlejši. Nevprašaj gdu je letú djál inu govuril: temuč, kar je tukaj govorjenu, letú si ti imaš k sercu vzeti (str. 38. 39).

O Dictionarium trilingue piše Šafařík (Slow. I. 67): Ein zweiter Versuch, das Wörterbuch herauszugeben, misslang ebenfalls. P. Marcus sagt in seiner Bibl. Carn. „Meo tempore PP. Capucini Labacenses Dictionarium latino-germanico-carniolicum typis praeparabant; sed . . . crisi novis Labacensibus adversus primum folium prociusum 22. Junii 1776 adjecta absteriti ab opere incepto primas manus retraxerunt“. Die hier gemeinte scharfe Crisis in dem „Wöchentlichen Kundschaftsblatt im Hzgth. Krain von 1776“ ist von dem Jesuiten Martin Naglič. — In Kopitar po besedah: Also auch von dem Krainisch des P. Hippolytus eine Probe! Und zwar aus seinem Orbis Pictus — piše (S. 98): „An den Wörtern gruča, purgišče, skedèn etc. und den Wortformen žejne, klopké, zuper voucjé, kolovret, motavilu etc. so wie an dem häufigen ej, erkennt der aufmerksame Leser den Unterkrainger; an dem bo nazaj klican, rožni žonft, garmprat, rata k' vuzku, und dem Artikel etc. den Deutsch-Krainger; an kosc, vusk, nith, ville u. s. w. so wie an der Vermengung der Praepositionen iz und z' den noch ungewohnten, noch nicht denkenden orthographischen Schüler Bohoritsch's.“

II. Ferencz Temlin, z Krajne z Lézenya, prvi med Slovenci zapadne Ogerske, je spisal „Katekizmus Gyoerszki, z vogrszkoga“ v Halli 1715. Naslov tej knjigi je zaznamnjan v bukvah: Voere krsztsánszke krátki navuki, v Halli 1754 (Šafařík. Slow. S. 21. 116).

III. Ahac Steržinar, rojen na Kranjskem, škofov oskrbnik in namestnik v Gornjem Gradu (in Oberburg), vstanovnik bratovščine sv. Ksaverja (Fundatoris Xaverianae devotionis ibidem), je spisal: Xaverianische Ehr- und Gnadenburg. Graec. 1729, in 8. primum latine conscriptum dein in Germanicum, jam in Vindicum idioma versum edidit, vid. Per. S. Francisco Xaverio sub Lit. X. (Bibl. Carn. 53). Spisal je: 1) Catholish Kershanskiga Vuka Peiffme, Katere se Per Kershánskimo vuko, Boshyh potyh, per ívétimu Miffionu; Inu slafti per ívetimo Francisco Xaverio Na Strashe Górniga Gradu Fare nuznu poyo. Kir ie vfaki dan fa vfakiga Romária Popólnoma Odpuftik enkrat v' letu. Pogmérane inu na fvitlobo dane V' Nemshkim Gradzu. Per Widmanftadianskih Erbizhah. Anno 1729. 8. 266. 2) Peiffem Od teh velikih Odpúftikov te Svete Kriřhove Potí per te novi Cerkvi Svétiga Francisca Xaveria v' Gornim Gradu. Superiorum Permissu. Labaci. Formis J. G. Mayr, Incl. Prov. Carn. Typ. 1730. 8°. 30. Na razgled bodi:

a) Predgovor. Mladénči inu dékelce, stariši inu mlaiši hvalite to Ime tega Gospúda. Juvenes et virgines, senes cum junioribus laudent Nomen Domini. Psal. 148. — Ta Kralévi Prerok inu Psalmyst David, akulih ie iemov velike skerby, Kraléve opravila inu težke voiske; vender ie vsaki dan sédemkrat Boga hvalov; psalme ali svete peissme Bogu na čast pev. Septies in die laudem dixi tibi. Sédemkrat na dan sem iest tebi ô Bug čast nu hvalo dav. Zatu ie stu inu pédeset psalma vkupei zložov; iz katerih so te duhóvne molitve svetiga Brevyria veči tall vkop zložéne, inu na sedem ur čez dan rezdeléne . . . Koker ie pak sveti David v' starim Testamento opomynov nadolžne mladenče inu dékelce, debi Boga častili, inu svete peissme vednu peli: Toku ie v' novim Testamenti sveti Joannez vidov v' svojim resodénio Apoc. 14. c. De so v' nebésih stu, štir, inu štir deset taužent pevcov pred Božym thronam peli eno novo peissem. Te pevcí so pak sgol hlapčiči al divice. Apoc. 14. c. Koker ie tedei sveti David opomynov; inu sveti Joannez vidov inu slišov Boga hvaliti, niemu na čast svete peissme peti: Toku vas tudi iest opomynam, debi mladi ludie radi te svete peissme peli, inu toku vednu Boga hvalili . . . Leta ie ta ner pervi uržoh, de so lete svete Peissme vkop zložéne, inu zkuz druk na svitlobo dane . . . Ta drugi uržoh, zakai so te svete peissme sturienne, ie leta; dokler so veči tall od Catholiš Karšanskiga vuka; kateriga vi mladi ludie ner več potrebuiete; de kar se na drugo vižo morebiti naradi vučíte; zkus peissme se bodete raiši inu lohkeiši navučili, inu tudi terdneiši v' glavi obderžali . . . Treki inu sadni uržoh, sakai so lete svete Peissme sturienne, ie leta; debi te druge prasne, nanúčne, folž peissme opustili; namésti taistih pak te svete peissme peli . . . K zádnilo tedei vas opomynam, de se bel slovénškiga druka vučíte, radi drugim naprei poyte; vselei ene viže se deržíte; de se bodo drugi od vas ložeí vučili etc. —

b) Peissem od Svete Nedele v prvem in zadnjem (7.) odstavku:

Svetu píssmu nas vučy	Bug nam da delóvnik
Koku ie Bug stvarnik	K našimu živilu
Šest dni stvarov vse rečy	Bogu deimo práznike
Sedmi dan ie prasník:	K Božym opravilu.
Tega ie Bug posvétov	Kir Bogu služio radi
Z' svojim počíváním	So vselei žégnani,
Deržati sapóvédov	Nu žive v' Božie gnadi
Svetim prasnúvámiam	Bodo sveličani.

„Ganz unpoetische, schlechte Reimerei . . . In dem 12. S. langen „Predgovor“ wird . . . von dem Zweck dieser Lieder gesprochen; sie sollten unter andern die weltlichen Volkslieder verdrängen helfen (Šafárik Slow. S. 78).“

IV. Pater Rogerij (Rogerius), rojen v Ljubljani, kapucinec, sloveč pridigar, o posvečevanji stolne cerkve sv. Nikolaja imel dva slavnostna govora kranjska, sicer neznan. Po njegovi smrti so dali „PP. Capucini Conventus Labacensis“ Rogerija — hujus Provinciae olim Concionatore — cujus memoria in benedictione est — pridige morebiti s pripomočjo „Illustriss. Dom. Codelli de Fahnenfeld“, kteremu sta oba latinska predgovora poklonjena (Dom. Maecenati ac Patrono), na svetlobo z naslovom:

1) *Palmarium Emypreum seu Conciones CXXVI. de Sanctis totius anni. Signanter de nonnullis Particularibus et Extraordinariis, qui in quibusdam locis festive celebrantur, et usque modo Sermones de ipsis visi non sunt. Compositae ex Vitis eorum: Scriptura Sacra, ac SS. Patribus: variis Conceptibus, Symbolis et Historiis: praecipue aptis Moralitatibus refertae, in II. Partes divisae, ac copioso Indice provisae, datae publicae luci Carniolico Idiomate. Ad Majorem Dei Gloriam, eorundem Sanctorum Honorem, et Dominorum Curatorum Commodum: A. P. Rogerio Labacensi Ord. Min.*

Capuc. Concionatore Carniolico. Pars I. A prima die Januarij usque ad Mensem Julium exclusivè. Cum Privilegio Caesareo. Clagenfurti, Typ. et Sumpt. Joan. Friderici Kleinmayr, Incl. Archi-Duc. Carinth. Typographi, Anno 1731. 4°. XIV. 654. — 2) Pars II. Labaci typ. et sumt. A. Fr. Reichhardt Incl. prov. Caru. Typogr. 1743. 4°. 662. — Was oben, nach. Hrn. Kopitar, von den Predigten des P. Joannes Baptista a S. Cruce gesagt wurde, gilt auch von diesen des P. Rogerius, nur hat letzterer noch mehr Geschichten, Exempel, Citate u. s. w., die wirklich eine nicht gemeine Belesenheit verrathen. Jeder Predigt geht eine lateinische und krainische Synopsis in drei gereimten Versen, und das Thema, ebenfalls lateinisch und krainisch, voraus. Übrigens bekümmert sich der Pater um die Reinheit der Sprache eben so wenig als sein Vorgänger; sein Geschmack ist der seiner Zeit; eine gewisse Redekraft fehlt indessen seinen Predigten nicht (Šaf. Slow. S. 122).^a

Besedo naj kažejo najprej a) nekteri „Zapopadki“ latinski in kranjski na pr.:

Synopsis.
 Jesu charus, qui vult esse,
 Donet huic, est necesse
 Cor, Corpus et Animam.
 Ardens et lucens Maria,
 Lumen est his, qui in via
 Ambulant in tenebris.
 Maximus cum sit Sanctorum,
 Maximus et Patronorum
 Est Josephus pariter.
 Petrus, Paulus mundo dati
 Sunt a Deo, et dicati:
 Ut duo luminaria.

Zapopadik.
 Jesusu gdúr če postati
 Lub, ta ima njemu dati
 Sercé, Dušo, tar Tellu.
 (Sv. tryeh Krajlou.)
 Je Maria ena svejča,
 Gorejča inu svejteča
 Tem, kir u' temmè hodjo.
 Kir nèr Vehši u mej Svetnyki
 Je, takú u mej Pomočnyki
 Tud' ner vehši Jožeph je.
 Petrus, Paulus svéjtu dana
 Od Buga, inu poslana:
 Ko dve svejtli Luči sta.

Ta I. Pridiga.

Na I. dan Mesca Prossinca, ali: Januaria.

Tu je:

Na noviga Lejta, ali: na Jesusaviga Obresovajnja dan.

Synopsis.
 Flores varij donantur,
 Et à pio Jesu dantur:
 In strenam hominibus.

Zapopadik.
 Mnokateri Cvejt šenkuje,
 Tar iz tem Ludy daruje:
 Jesus h' Lejtu novimu.

Thema.

Vocatum est Nomen ejus Jesus.

Njega Ime bilu je imenovanu Jesus. Luk. 2.

Zahválen bodi Bug Vséga Mogočne! de dočakáli smo ta danášni dan, kateri je ta prvi tega Mesca Prossinca, inu tega noviga Lejta. Kateru Vošim usem iz Vstmi inu sercam, inu slednimu posebaj u' zdravju, myhru, pokoju inu vessélju začét, inu tu iz več drugimi šrečnu u gnade Bošji končáti: h' sadnimu po tem reunim žjulèjnu zadóbit to crono tega Isveliyčajna u Nebessah.

Zahválen, právim: bodi Bug V. M. de došiveli smo ta današni dan, inu Messic! kir ty donessó nam en velik trošt inu vesselje. En velik trošt donesse nam h' pervimo ta od Rimlanou Januarius, od Cranjcou pak Prossinic imenuvani Messic; kir ta stury nam tu vupajne še dalej u sdrauju inu šreče iz Gnado Božjo čez tu novu Lejtu tu

časnu šjulejne stegniti inu pelati. Donesse nam pak ta današni dan, kakor prvi tega nóviga Lejta enu veliku Vesselje iz tem, kir postavi nam naprej téga, po katerem telkáj 1000 Lejt taku milu sdíhalu je tu reunu, inu u šušnoste tega hudyča snajdenu Človestvu: postávi, pravim: naprej ta današni, prvi tega noviga Lejta dan tega iz tem sládkim, S. inu častitim Imenam imenuvaniga Isvelyčarja; kateri pred ossmemi dneve príšál je na ta svejt: Quærere, et salvum facere, quod perierat — Iskat tu sgublenu, inu isveličat tu pogublenu: Za volo kateriga iz vehši častio častet, inu iz vehšim vesseljam obhajat je nam, kakor číslan bil je od teh Rimlánou . . .

Kir danass obhájamo ta dan, na katéri danu je bilu temu ossem dny starimu Dej-tetu tu presvetu Ime Jesus; takú tu S. Dejte Jesus stópi iz S. Imenam naprej, tar tem Ludem sa en dar noviga Lejta da k' enimu frišnimu spomynu na njegovu S. Ime, eno frišno rožico; katere ime sačne se od eniga puštaba njegoviga S. Imena. . . Nazarenus, Floridus, ali cvejteč . . . Juventus ali Mladust, inu ta rožica Jacinthus ali Zinta. Ennupti ali Zakonski, Eufrasia, Očnyk ali Augen-Trost. Superiores ali Gosposka, Salvia ali Žajbel. Viduitas ali Vdoustvu, Viola ali Violca. Servitus ali hlapčuvajnje, Solsequium ali Sončenca . . .

De sklenem obernem se h' Vam, kateri daruvani ste danass od Jesusa, tar Vass ogovorym, inu sicer eniga sledniga posebei iz unim, iz katerim opominal je Bug tega Škoffa Philadaelphiae, rekhoč: Tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam . . . Glejte tedaj Vy Mladeniči na vašo belo Zíntho, inu oskruniti varite se vaše Divištvu. Glejte Vy Zakonski na vaš Očnyk, de kolnih ocy ne bote iméli. Glejte Vy Gospóska na vaš Žajbel, de zdravo glavo per sodbe ohránite. Glejte Vy Vdouci inu Vdóve na vašo Violico, de ponižne, krodke inu drugim nucne se kažete. Glejte h' sadnimu Vy Podložniki, Posli inu Preprosti na vašo Sončno rožo, de boste pousod na Jesusa gledali. Glejte, pravim: sedaj h' usem ukupaj. Glejte na ta Vam dani dar, inu po lestnynah tajstiga se rovnajte: kir taku častyli boste tu S. Ime Jesus, skuzi kateru imeli boste čez celu lejtu per Vass ta lubi myhr, pokoj, trošt, vesselje inu to gnado Božjo: kir taku imeli boste enu dobro S. novu Lejtu, kateru vošim usem od Buga iz tem. Amen (Pars I. str. 1 — 15).

D o p i s i

Z Dunaja. (Poštne hranilnice.) Poštno-hranilnični urad na Dunaji, kateri — odkar je v Avstriji uvedena poštno-hranilnična služba — uredbo te službe korak za korakom, vender držeč se gotovega smotra ali konca, neprestano dopolnjuje s tem, da tu svoje dozdanje ravnanje in rokovanje popravlja, tam kak nov postopek poprijemlje, ukrenil je zopet neko tehtovito naredbo, katera bode vložnikom zarad svoje posebne prilležitosti kaj ustrezala.

Do zdaj namreč je bilo zapovedano, da naj bi vsak vložnik enkrat na leto (in sicer v obletni dan svoje prve vložbe) poslal poštno-hranilničnemu uradu na Dunaj svojo vložno knjizico za to, da se va-njo vpišejo obresti, kar se jih je do 31. dné decembra prejšnjega leta nateklo in počensí od tega dné glavnici prištelo.

To je bilo zapovedano zarad tega, da bi se vpisovanje obresti v vložno knjizico porazdelilo kolikor je moči na celo leto in takó poštno-hranilnični urad ohranil kake preobložbe z delom prve dni po novem letu, ko ob završevanju poslov bivajo itak vse roke polne dela; ali omenjena zapoved je imela v sebi to nepriliko in težkočo, da bi vsled nje bilo vsakemu vložniku enkrat na leto po več ali manj časa ostajati brez svoje knjizice, kar bi mu torej branilo med tem na-njo novcev vlagati ali nazaj prejemati; in ta čas utegne — če vzamemo kak bolj oddaljen kraj n. pr. v Dalmaciji, — iznašati vender le po kakih 14 dni. Želeč to ubraniti, narejeno je zdaj, da naj celó več treba ne bode vložne knjizice e. kr. poštno-hranilničnemu uradu zarad vpisovanja